

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Димитър Русев Русев на тема:
**„Езотеричното „християнство“ в съвременна България –
предизвикателство пред Църквата“**

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ в
професионално направление 2.4. Религия и теология
по научна специалност *Нехристиянски религиозни учения*
представено от доц. д-р Димо Кръстев Пенков, член на научното жури,
определено със заповед на Ректора на СУ “Св. Климент Охридски”
№ РД 38 – 290/ 02.07.2021 г.

Представената за рецензиране докторска дисертация на редовен докторант Димитър Русев Русев е в обем от 244 страници. По същество тя представлява един интересен поглед върху „езотеричното християнство“ в съвременна България и предизвикателствата, които то поставя пред Българската православна църква. Фокусът на богословските занимания на докторанта е насочен към един доста актуален и дискуссионен проблем, който вълнува нашето общество и днес, видно от факта, че големите книжарници и библиотеки поддържат специални щандове и раздели с езотерична литература.

Както добре е известно, словосъчетанието „езотерично християнство“ е технически термин за обозначаване на някои теософски и окултни учения, претендиращи, че притежават „скрито“ и „истинско“ разбиране за християнството, достъпно, според тях, само за един малък кръг „просветени“. „Езотеричното християнство“ се свързва с различни религиозни и духовни традиции, появяващи се в различни исторически периоди (вкл. днес).

Дисертационната теза е разгърната в културно-исторически и религиозно-психологически контекст. Планът и структурата на дисертацията са подчинени на идейния замисъл на автора да изследва явлението „езотерично „християнство“ като резултат от влиянието на гностицизма, езотеризма и окултизма върху представата на съвременния секуларизиран човек за Иисус Христос и за Църквата“ (с. 4). В увода са ясно очертани предмета и границите на изследователското намерение, като темата е поставена в контекста на един съвременен богословско-апологетичен ракурс, заявен още в началните думи на предговора (с. 4).

Основната цел на дисертационното съчинение е „през призмата на история на религиите да бъдат разгледани някои от най-характерните особености на езотеричното „християнство“ в качеството му на нехристиянско религиозно учение“, както и „да се изследва приноса му за секуларизирането на българската религиозна мисъл, което го превръща в сериозно предизвикателство пред Църквата днес“ (с. 13).

Същинската част на изследването е организирана в три глави. В глава първа *„Анатомия на езотеричното „християнство“* (с. 20–83) е осъществен опит да се дефинира явлението „езотерично християнство“ и са потърсени „историческите и идейни предпоставки за появата му, неговото обособяване в модерната епоха, както и отзвукът му в българското културно-религиозно пространство в началото на ХХ в.“, отразено най-отчетливо в окултните възгледи на Николай Райнов и Петър Дънов (вж. с. 18). Анализът на езотеричните постановки на Н. Райнов и П. Дънов от позициите на православно богословие и опит на Църквата позволява на Димитър Русев да ги види в истинската им светлина и да посочи тяхната несъстоятелност и вредно влияние върху духовния климат на българското общество. Трябва да се отчете факта, че авторът коректно отбелязва осъждането на Петър Дънов и неговото учение от Архиерейския събор, като се позовава на краткото съобщение в „Църковен вестник“, бр.

19-20, С., 1922 г. За съжаление, не е използвано Определението на същия събор, съдържащо мотивите му и постановяващо следното: „...като осъжда неговото заблудително и гибелно лъжеучение, обявява, че не го счита за член на Христовата църква и го лишава от правото на ползване от православно-църковните свещенодействия и благодатни тайнства...“ (Църковен вестник, бр. 33 от 16.12.1922, с. 4-5). Твърдението за осъждането на Николай Райнов за романа му „Между пустинята и живота“ (1919 г.) не е подкрепено с никакви архивни документи или съобщения в официоза на Българската православна църква.

Втората глава, озаглавена „Езотеризмът като религиозна дисфункция“ (с. 84–136), е организирана около няколко важни пункта, свързани с разглеждането на езотеризма като особен религиозно-философски „модел на мислене“, който нахлува в общественото съзнание благодарение на Фридрих Ницше и Зигмунд Фройд. Потърсен е, също така, отговор на въпроса по какъв начин езотеризмът завладява мислите на човека и променя неговите традиционни нагласи. Всъщност, цялата втора глава на дисертацията е един много успешен опит да се „очертае разликата между истинската религия и нейните имитации“ (с. 100). Много точно Димитър Русев отбелязва, че „едно от най-силните оръжия на езотеризма е опитът човешките същества да бъдат въведени, ако не в религиозно преживяване, то поне в усещането за такова“ (с. 106). Авторът прави констатацията, че „езотеричното „християнство“, както и езотеричното мислене въобще, участват активно в изкривяването на представата за религиозност“ (с. 133).

Третата глава, „Християнство и езотеризъм в българската религиозна мисъл“ (с. 137–223), е посветена на зараждането, разпространението и присъствието на езотеризма, и по-конкретно на езотеричното „християнство“ в българската религиозно-философска мисъл. Тази проблематика е разгледана в исторически план от създаването

на българската държава до нашето съвремие. Два са основните акцента в тази част на изследването. Първият е върху богомилската ерес, която е повлияна, от езическите обичаи и вярвания, от една страна, а от друга – се свързва с древните ереси, основани на гностицизма. Вторият акцент е поставен върху фигурите на Софроний Ников, Николай Райнов и Петър Дънов, като за последните двама се твърди, че „те възплъщават европейския езотеризъм в българското религиозно съзнание“ (с. 184). Тяхното теософско-окултно творчество и дело е характеризирани от Димитър Русев като „свързващо звено между чуждестраните влияния в българската възрожденска култура, от една страна, и възраждащото се българско езичество, от друга (с. 188). Привличането на ключови моменти от българската история и на бележити българи е предприето от Д. Русев като опит да бъдат осмислени социално-икономическите и духовно-културни предпоставки, положили основите на процеса на секуларизация на общественото съзнание. Много важна част от тази глава е отредена на мисията на Църквата като отговор и реакция на предизвикателствата на езотеричното „християнство“. Онова, което може да даде отпор и да предотврати осъществяването на тези езотерични процеси, според Д. Русев, е благовестието на Царството (с. 208), литургичният живот в Църквата и богословската просвета (с. 223).

Към всяка от главите са направени съответните изводи. В заключителната част на дисертацията (с. 224–231) са обобщени основните изводи, заключения и резултати от проведеното изследване. Използваната литература (с. 232–244) е достатъчна за обосноваването на тезите на докторанта. Тя съдържа 177 заглавия на кирилица, 11 заглавия на латиница и 40 заглавия като интернет ресурси.

Авторефератът, в обем от 33 страници, адекватно и точно отразява най-съществените характеристики на дисертационния труд. Неговата структура и начин на представяне демонстрира умението на Д. Русев да

обобщи най-същественото от своето изследване и да изведе в три пункта основните приносни моменти на дисертацията.

Логично, към текста на дисертацията и автореферата могат да бъдат отправени и някои критични бележки. Така например, датата, приета от докторанта като начало на средновековната българска държава – IX – X век, бих определил като фактологична грешка (Дисертация, с. 142; Автореферат, с. 25). Обръщам внимание на изписването на историческите периоди „Античност“, „Средновековие“ с малки букви в разрез с общоприетото в научната литература изписване с главни букви (вж. с. 8, 47, 50, 144, 164, 192 и др). Във връзка с прецизността на богословския изказ могат да бъдат направени някои забележки: словосъчетанието „утробата на Православието“ и „утробата на Православната църква“ (с. 163 и 166) е крайно неудачно; употребата на натоварения с негативна конотация термин „догми“ вместо „догмати“ също е слабост (с. 50); употребата на съкращение за „теософско общество“, обозначено с инициалите Т. О. в текста (вж. с. 60, 61) е некоректно и неразбираемо за читателя; вменяването на „религиозност“ на художествени произведения е нелепо, тъй като носител на религиозност е човекът, а не произведението, което може да има само религиозен оттенък, характер, насоченост и т.н. (с. 64). Забелязват се някои технически пропуски и наборни грешки. Така например, на с. 75 в основния текст е цитиран Годишник на СУ (БФ) във връзка със студията на Димитър Дюлгерев „Теософското общество“ без да е отбелязана годината на издаване и номера на тома. Наборни грешки се забелязват на с. 179, 241 и др. Като вероятно наборна грешка, водеща до фактологично объркване в текста, бих определил обозначаването на отрязък от време, започващ във втората половина на VI в. и XVII в. (с. 153). Проблем в изказа, но този път не с богословски характер, а по-скоро от гледна точка на утвърдената терминология в историческата науката, е употребата на „над средновековен тип“ (с. 153). Вероятно на недоглеждане

се дължи и свързването на заниманията с окултизъм от страна на П. Дънов с края на ХХ век (вж. с. 70). Това са лесно отстраними неточности, които не накърняват доброто възприемане на текста.

От творческия замисъл, структуриране и осъществяване на дисертационното съчинение е видно, че колегата Димитър Русев не само познава в детайли материята, с която оперира, но и демонстрира умение да формулира свои тези, които адекватно аргументира и защитава.

Налице е необходимият брой научни публикации във връзка с темата на дисертацията, които свидетелстват за конкретни резултати и постигнати изследователски успехи.

Дисертацията съдържа изискуемата по закон декларация за оригиналност и достоверност на текста. От своя страна декларирам, че нямам съвместни публикации с дисертанта.

В заключение следва изрично да се подчертае, че въпреки посочените критични бележки дисертационният труд е изграден върху православна методология, с библейска, светоотеческа и историко-апологетична аргументация, което води до правилното разрешаване на поставените цели и задачи.

Като цяло, дисертационният труд отразява трайните научни интереси и търсения на колегата Димитър Русев, който е вложил много усилия и енергия при разработването му. Текстът разкрива богословска компетентност, сравнително точен изказ и богата богословска осведоменост.

Съпътстващата документация е пълна, според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата по настоящата защита.

В хода на изложението на рецензията си посочих не само приносните аспекти на дисертационния труд, но отправих и конкретни критични бележки. Все пак, в окончателните изводи определено по-голяма тежест

имат приносните моменти. Вземайки под внимание постигнатите научни резултати в дисертацията, мащабността и обхвата на разглежданата проблематика, както и необходимостта от такова изследване, убедено предлагам на уважаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научна степен „ДОКТОР“ на Димитър Русев Русев.

27.09.2021г.

София

.....

(доц. д-р Д. Пенков)